

## ಅಕ್ಕ ಮಹಾದೇವಿ ಮತ್ತು ಮೀರಾಬಾಯಿ ಅವರ ಕವಿತೆಗಳಲ್ಲಿನ ಭಕ್ತಿ ರಸ

ಕೀರ್ತಿ ಪಿ.

ಸಹಾಯಕ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರು, ಸಂತ ಫ್ರಾನ್ಸಿಸ್ ಕಾಲೇಜು,

ಕೋರಮಂಗಲ, ಬೆಂಗಳೂರು.

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18367704>

### ABSTRACT:

ಪ್ರಸ್ತುತ ಸಂಶೋಧನಾ ಲೇಖನವು ಭಾರತೀಯ ಭಕ್ತಿ ಪರಂಪರೆಯ ಪ್ರಮುಖ ಕವಯಿತ್ರಿಯರಾದ 12ನೇ ಶತಮಾನದ ಅಕ್ಕ ಮಹಾದೇವಿ ಮತ್ತು 16ನೇ ಶತಮಾನದ ಮೀರಾಬಾಯಿ ಅವರ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿನ 'ಭಕ್ತಿ ರಸ'ದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತೌಲನಿಕವಾಗಿ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸುತ್ತದೆ. ಅಕ್ಕ ಮಹಾದೇವಿಯ ಭಕ್ತಿಯು ವೈರಾಗ್ಯ, ಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ನಿರ್ಲಿಪ್ತತೆಯಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದರೆ, ಮೀರಾಬಾಯಿಯ ಭಕ್ತಿಯು ಪ್ರೇಮ, ಸಮರ್ಪಣೆ ಮತ್ತು ಮಧುರ ಭಾವದಿಂದ ಕೂಡಿದೆ ಎಂದು ಅಧ್ಯಯನವು ಗುರುತಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ವಿಭಿನ್ನ ಮಾರ್ಗಗಳ ಹೊರತಾಗಿಯೂ, ಇಬ್ಬರೂ ಪಿತೃಪ್ರಧಾನ ಸಮಾಜದ ಕಟ್ಟುಪಾಡುಗಳನ್ನು ಮೀರಿ, ಭಕ್ತಿಯನ್ನೇ ಸ್ತ್ರೀ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯ ಮತ್ತು ಆತ್ಮೋದ್ಧಾರಕ್ಕೆ ಸಾಧನವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಬಗೆಯನ್ನು ಲೇಖನ ಚರ್ಚಿಸುತ್ತದೆ. ಅಂತಿಮವಾಗಿ, ಭಕ್ತಿಯ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಭಿನ್ನವಾಗಿದ್ದರೂ, ಅದರ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಗುರಿ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಪ್ರತಿರೋಧದ ಆಶಯ ಒಂದೇ ಎಂಬುದನ್ನು ಈ ಪ್ರಬಂಧವು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುತ್ತದೆ.

### KEYWORDS:

ಭಕ್ತಿ ರಸ, ತೌಲನಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, ವೈರಾಗ್ಯ ಮತ್ತು ಮಧುರ ಭಕ್ತಿ, ಸ್ತ್ರೀ ಅಸ್ತಿತ್ವ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಪ್ರತಿರೋಧ.

### ಪೀಠಿಕೆ

ಭಾರತೀಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ ಸಾಹಿತ್ಯವು ಕೇವಲ ಧಾರ್ಮಿಕ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲದೆ, ಸಾಮಾಜಿಕ, ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಮತ್ತು ತಾತ್ವಿಕ ಪರಿವರ್ತನೆಯ ಶಕ್ತಿಯಾಗಿದೆ. ಭಕ್ತಿ ಚಳವಳಿ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರ ಬದುಕಿನೊಳಗೆ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಅನುಭವವನ್ನು ನೇರವಾಗಿ ತಂದ ಮಹತ್ವದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಕ್ರಾಂತಿಯಾಗಿ ಕಾಣಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ 12ನೇ ಶತಮಾನದ ಕರ್ನಾಟಕದ ಅಕ್ಕ ಮಹಾದೇವಿ ಮತ್ತು 16ನೇ ಶತಮಾನದ ಉತ್ತರ ಭಾರತದ ಮೀರಾಬಾಯಿ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ ಸ್ತ್ರೀ ಭಕ್ತಕವಯಿತ್ರಿಗಳಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಭೌಗೋಳಿಕ, ಭಾಷಾತ್ಮಕ ಮತ್ತು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಭಿನ್ನತೆಗಳಿದ್ದರೂ, ಇವರಿಬ್ಬರ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲೂ ಭಕ್ತಿ ರಸವು ಕೇಂದ್ರಭಾವವಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಆ ಭಕ್ತಿ ಒಂದೇ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಲ್ಲ; ಅದು ವಿಭಿನ್ನ ತಾತ್ವಿಕ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ, ವಿಭಿನ್ನ

ಅನುಭವಾತ್ಮಕ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಸಂಶೋಧನಾ ಪ್ರಬಂಧವು ಅಕ್ಕ ಮಹಾದೇವಿ ಮತ್ತು ಮೀರಾಬಾಯಿ ಅವರ ಕವಿತೆಗಳಲ್ಲಿನ ಭಕ್ತಿ ರಸವನ್ನು ವಿಶ್ಲೇಷಿಸಿ, ಆ ಭಕ್ತಿಯ ಸ್ವರೂಪ, ದರ್ಶನ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಾಂದರ್ಭಿಕತೆ ಮತ್ತು ಸ್ತ್ರೀ ಅನುಭವದ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಹೋಲಿಕಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವ ಪ್ರಯತ್ನವಾಗಿದೆ.

ಭಾರತೀಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ ಕಾವ್ಯವು ಮಾನವ ಜೀವನದ ಆಂತರಿಕ ತವಕ, ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಹುಡುಕಾಟ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳ ಒಟ್ಟುಗೂಡಿದ ರೂಪವಾಗಿದೆ. ದೇವರೊಂದಿಗೆ ನೇರ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವ ಮೂಲಕ ಭಕ್ತಿ ಕಾವ್ಯವು ಧಾರ್ಮಿಕ ಆಚರಣೆಗಳ ಮಿತಿಯನ್ನು ಮೀರಿ ಮಾನವೀಯ ಅನುಭವದ ಆಳವನ್ನು ತಲುಪಿದೆ. ಈ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀ ಕವಯಿತ್ರಿಗಳ ಪಾತ್ರ ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ್ದಾಗಿದೆ. ಪಿತೃಸತ್ತಾತ್ಮಕ ಸಮಾಜ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯೊಳಗೆ ಬದುಕುತ್ತಾ, ತಮ್ಮ ಅಂತರಂಗದ ಧ್ವನಿಯನ್ನು ದೇವಭಕ್ತಿಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಭಕ್ತಿ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಹೊಸ ಆಯಾಮ ನೀಡಿದರು. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಹನ್ನೆರಡನೇ ಶತಮಾನದ ಕರ್ನಾಟಕದ ಅಕ್ಕ ಮಹಾದೇವಿ ಮತ್ತು ಹದಿನಾರನೇ ಶತಮಾನದ ಉತ್ತರ ಭಾರತದ ಮೀರಾಬಾಯಿ ಇಬ್ಬರೂ ಭಾರತೀಯ ಭಕ್ತಿ ಪರಂಪರೆಯ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಭೌಗೋಳಿಕ, ಭಾಷಾ ಮತ್ತು ಧಾರ್ಮಿಕ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿನ ಭಿನ್ನತೆಗಳ ನಡುವೆಯೂ, ಇವರ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವ ಭಕ್ತಿ ರಸ ಮಾನವ ಅಸ್ತಿತ್ವದ ಮೂಲ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಉತ್ತರ ಹುಡುಕುವ ಶಕ್ತಿಯನ್ನೊಳಗೊಂಡಿದೆ. ಆದರೆ ಈ ಭಕ್ತಿ ಒಂದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲ; ಅದು ವಿಭಿನ್ನ ಅನುಭವಾತ್ಮಕ ಹಾಗೂ ತಾತ್ವಿಕ ನೆಲೆಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಕ್ಕ ಮಹಾದೇವಿಯ ಭಕ್ತಿ ನಿರ್ಲಿಪ್ತ, ತಪಸ್ವಿ ಮತ್ತು ತತ್ವಜ್ಞಾನಾಧಾರಿತವಾದರೆ, ಮೀರಾಬಾಯಿಯ ಭಕ್ತಿ ಪ್ರೇಮಭರಿತ, ಭಾವಪೂರ್ಣ ಮತ್ತು ಸೌಮ್ಯವಾಗಿದೆ. ಈ ಭಿನ್ನತೆಯೇ ಈ ಅಧ್ಯಯನದ ಕೇಂದ್ರಬಿಂದು.

ಈ ಸಂಶೋಧನೆಯ ಪ್ರಮುಖ ಸಮಸ್ಯೆ ಅಕ್ಕ ಮಹಾದೇವಿ ಮತ್ತು ಮೀರಾಬಾಯಿ ಅವರ ಕವಿತೆಗಳಲ್ಲಿನ ಭಕ್ತಿ ರಸವನ್ನು ಒಂದೇ ಚೌಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಲಾಗದ ಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಭಕ್ತಿ ಎಂಬುದನ್ನು ಏಕಸ್ವರೂಪದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಭಾವನೆ ಎಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಈ ಇಬ್ಬರು ಕವಯಿತ್ರಿಗಳ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಗಮನಿಸಿದರೆ, ಭಕ್ತಿ ವಿಭಿನ್ನ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ, ವಿಭಿನ್ನ ಗುರಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಮತ್ತು ವಿಭಿನ್ನ ಅನುಭವಗಳ ಮೂಲಕ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಕ್ಕ ಮಹಾದೇವಿಯ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ ದೇಹತ್ಯಾಗ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಬಂಧನಗಳ ತಿರಸ್ಕಾರ ಮತ್ತು ಆತ್ಮನಿವೇದನೆಯ (ಮೂಲದಲ್ಲಿ: ಆತ್ಮನೈರತ್ಯದ) ಮೂಲಕ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ದೇವರು ಇಲ್ಲಿ ಪರಮಸತ್ಯ; ಆತನೊಂದಿಗೆ ಏಕವಾಗುವುದೇ ಜೀವನದ ಗುರಿ. ಮೀರಾಬಾಯಿಯ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ ದೇವರೊಂದಿಗೆ ಪ್ರೇಮ ಸಂಬಂಧದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ ಆನಂದ, ವಿರಹ, ನಿರೀಕ್ಷೆ ಮತ್ತು ಸಮರ್ಪಣೆಯ ಸಂಯೋಜನೆಯಾಗಿದೆ.

**ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಶೋಧನೆಯ ಸಮಸ್ಯೆ ಹೀಗಿದೆ:**

ಭಕ್ತಿ ರಸವು ತತ್ವಜ್ಞಾನಾತ್ಮಕ ನಿರ್ಲಿಪ್ತ ರೂಪದಲ್ಲಿದ್ದಾಗಲೂ ಮತ್ತು ಪ್ರೇಮಭರಿತ ಭಾವಾತ್ಮಕ ರೂಪದಲ್ಲಿದ್ದಾಗಲೂ ಅದೇ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಗುರಿಯನ್ನು ತಲುಪುತ್ತದೆಯೇ? ಸ್ತ್ರೀ ಅನುಭವದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಈ ಎರಡು ಭಕ್ತಿರೂಪಗಳು ಸಮಾಜದ ವಿರುದ್ಧದ ಪ್ರತಿರೋಧವಾಗಿ ಹೇಗೆ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತವೆ? ಅಕ್ಕ ಮಹಾದೇವಿಯ ತಪಸ್ವಿ ಭಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಮೀರಾಬಾಯಿಯ ಪ್ರೇಮಭಕ್ತಿ ಎರಡೂ ಸ್ತ್ರೀ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯದ ವಿಭಿನ್ನ ಮುಖಗಳೇ ಎಂಬುದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವುದೇ ಈ ಸಂಶೋಧನೆಯ ಮುಖ್ಯ ಸಮಸ್ಯೆಯಾಗಿದೆ.

ಅಕ್ಕ ಮಹಾದೇವಿ ಮತ್ತು ಮೀರಾಬಾಯಿ ಅವರ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಕಾವ್ಯಮೀಮಾಂಸೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಒಟ್ಟಿಗೆ ಓದಿದಾಗ, ಭಾರತೀಯ ಭಕ್ತಿ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ ಎಂಬ ಅನುಭವ ಹೇಗೆ ವಿಭಿನ್ನ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಪರಮ ಗುರಿಯತ್ತ ಸಾಗುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ನೀವು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ ಅಕ್ಕ ಮಹಾದೇವಿಯ ವಚನಗಳು ಹಾಗೂ ಮೀರಾಬಾಯಿಯ ಪದಗಳು ಎರಡೂ ಕಾವ್ಯವಲ್ಲದ ಯಾವುದನ್ನೂ ಸಹಿಸಲಾರದಷ್ಟು ತೀವ್ರವಾದ ಭಕ್ತಿ ಅನುಭವದ ಪಠ್ಯಗಳಾಗಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯವು ಅಲಂಕಾರವಲ್ಲ; ಅದು ಆತ್ಮದ ಒತ್ತಡ, ಅಂತರಂಗದ ಅಶಾಂತಿ ಮತ್ತು ದೇವರೊಂದಿಗೆ ಏಕವಾಗಬೇಕೆಂಬ ಅನಿವಾರ್ಯತೆಯ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ.

ಅಕ್ಕ ಮಹಾದೇವಿಯ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸುವ ಭಕ್ತಿ ರಸವು ಕಾವ್ಯಮೀಮಾಂಸೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಶಾಂತ ರಸದ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ನಿಂತು, ವಿರಕ್ತಿತ್ಯಂಗಾರದ ತೀವ್ರತೆಯನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ. “ಅಕ್ಕ ಕೇಳೌ, ನಾನೊಂದು ಕನಸ ಕಂಡೆ” ಎಂಬ ಆರಂಭವೇ ಕಾವ್ಯಾನುಭವದ ಮೂಲವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕನಸು ವೈಯಕ್ತಿಕ ಕಲ್ಪನೆಯಲ್ಲ; ಅದು ದೈವಾನುಭವದ ಸಂಕೇತ. ಭಿಕ್ಷೆಗೆ ಬಂದ ಜಂಗಮ, ಚಿನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನ ದರ್ಶನ, ಸಂಸಾರದ ಹಗರಣಗಳ ತಿರಸ್ಕಾರ— ಇವೆಲ್ಲವೂ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಘಟನೆಯಂತೆ ಕಾಣಿಸಿದರೂ, ಅವು ತಾತ್ವಿಕ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮದ ಒಳಚಲನೆಗಳಾಗಿವೆ. ಕಾವ್ಯಮೀಮಾಂಸೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಇದು ಅನುಭವಮೂಲಕ ಕಾವ್ಯ; ತರ್ಕದಿಂದ ನಿರ್ಮಿತವಾದ ಕಾವ್ಯವಲ್ಲ. ಅಕ್ಕ ಮಹಾದೇವಿಗೆ ಕಾವ್ಯವು ದೇವರನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಸಾಧನವಲ್ಲ, ದೇವರೇ ಕಾವ್ಯವಾಗಿ ಒಳಗೆ ಹೊಮ್ಮಿದ ಸ್ಥಿತಿ. ಅವರ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ದೇಹದ ನಿರಾಕರಣೆ, ಲೋಕದ ಅಸ್ಥಿರತೆಯ ಬೋಧನೆ ಮತ್ತು ಲಿಂಗಭಕ್ತಿಯ ಮೂಲಕ ಪರಮಾತ್ಮನೊಂದಿಗೆ ಏಕವಾಗುವ ಹಂಬಲ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿದೆ. “ಎನ್ನ ಕಾಯ ಮಣ್ಣು, ಜೀವ ಬಯಲು” ಎಂಬ ಹೇಳಿಕೆ ಕಾವ್ಯತತ್ವದ ಮಹತ್ವದ ಘೋಷಣೆ. ದೇಹವು ಕ್ಷಣಿಕ, ಜೀವವು ಅನಂತ ಎಂಬ ದರ್ಶನ ಇಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯರೂಪ ಪಡೆದಿದೆ. ಕಾವ್ಯಮೀಮಾಂಸೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಇದು ತತ್ವಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ಕಾವ್ಯ ಒಂದಾಗಿ ಬೆರೆತ ಸ್ಥಿತಿ. ಇಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ ರಸವು ಶುದ್ಧ ಭಾವೋದ್ರೇಕವಲ್ಲ; ಅದು ತಪಸ್ಸಿನಿಂದ ಉರಿದು ಶಾಂತಿಗೆ ತಲುಪಿದ ರಸ.

ಮೀರಾಬಾಯಿಯ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ಅನುಭವ ಭಿನ್ನವಾದ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ

ಸಾಗುತ್ತದೆ. ನೀವು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ ಮೀರಾಬಾಯಿಯ ಪದಗಳಲ್ಲಿ ದೇವಭಕ್ತಿ ಪ್ರೇಮದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಹಣ್ಣುಗಳನ್ನು ತಿನ್ನುವ ಬುಡಕಟ್ಟು ಹುಡುಗಿಯ ಉದಾಹರಣೆ ಮೀರಾಬಾಯಿಯ ಭಕ್ತಿ ತತ್ವವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಗೊಳಿಸುತ್ತದೆ. ಶಿಷ್ಟಾಚಾರ, ಶಾಸ್ತ್ರ, ಜಾತಿ ಇವುಗಳೆಲ್ಲ ದೇವಭಕ್ತಿಗೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗುವುದಿಲ್ಲ; ಪ್ರೀತಿಸುವುದನ್ನು ತಿಳಿದ ಹೃದಯವೇ ದೇವರಿಗೆ ಪ್ರಿಯ ಎಂಬ ಘೋಷಣೆ ಇಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಕಾವ್ಯಮೀಮಾಂಸೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಇದು ಭಕ್ತಿ ರಸವು ಶೃಂಗಾರ ರಸದ ಮೂಲಕ ಶುದ್ಧೀಕೃತವಾಗುವ ಸ್ಥಿತಿ. ಮೀರಾಬಾಯಿಯ ಪದಗಳಲ್ಲಿ ವಿರಹ, ನಿರೀಕ್ಷೆ, ನೋವು ಮತ್ತು ಮೌನ, ಇವುಗಳು ಕಾವ್ಯದ ಪ್ರಧಾನ ಭಾವಗಳಾಗಿವೆ. “ಗಾಯಾಳುಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಗಾಯಗೊಂಡವರ ನೋವು ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ” ಎಂಬ ಸಾಲು ಭಕ್ತಿಯ ಅನುಭವಾತ್ಮಕ ತತ್ವವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಭಕ್ತಿ ಇಲ್ಲಿ ಬೋಧನೆಯಲ್ಲ; ಅದು ಅನುಭವಿಸಿದವರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಗ್ರಹಿಸಬಹುದಾದ ಸ್ಥಿತಿ. ಕಾವ್ಯವು ಈ ಅನುಭವವನ್ನು ಹಂಚಿಕೊಳ್ಳುವ ಮಾಧ್ಯಮ. ಮೀರಾಬಾಯಿಯ ಕಾವ್ಯಮೀಮಾಂಸೆಯಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯವು ದೇವರನ್ನು ಕರೆಯುವ ಕೂಗು; ಉತ್ತರ ಬರದಿದ್ದರೂ ಕೂಗುವುದನ್ನು ಬಿಡಲಾಗದ ಮನಸ್ಥಿತಿ. ಅಕ್ಕ ಮಹಾದೇವಿಯ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಸಾರವನ್ನು ತೊರೆದು ದೇವರತ್ತ ಸಾಗುವ ತೀವ್ರ ನಿರ್ಲಿಪ್ತತೆ ಕಂಡರೆ, ಮೀರಾಬಾಯಿಯ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಸಂಸಾರದೊಳಗೇ ದೇವರನ್ನು ಪ್ರಿಯತಮನಂತೆ ಕಾಣುವ ಭಕ್ತಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಈ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ತಾತ್ವಿಕ ಗುರಿಯಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನತೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಇಬ್ಬರಲ್ಲಿಯೂ ಕಾವ್ಯವು ಸಾಧನೆಯ ಮಾರ್ಗ. ಅಕ್ಕ ಮಹಾದೇವಿಗೆ ಕಾವ್ಯ ದೇಹಾತೀತವಾದ ಯೋಗದ ಅಭ್ಯಾಸ; ಮೀರಾಬಾಯಿಗೆ ಕಾವ್ಯ ಪ್ರೇಮದ ಉರಿಯುವ ಅಭ್ಯಾಸ.

ಕಾವ್ಯಮೀಮಾಂಸೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಮಹತ್ವದ ಅಂಶವೆಂದರೆ—ಈ ಇಬ್ಬರ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಕವಿ ಮತ್ತು ಕಾವ್ಯ ವಿಭಜನೆಯಿಲ್ಲ. ಅಕ್ಕ ಮಹಾದೇವಿಯ ವಚನದಲ್ಲಿ “ಎನ್ನ ನಾಲಗೆಗೆ ಬಪ್ಪ ರುಚಿ ನಿಮಗರ್ಪಿತ” ಎಂಬ ಸಾಲು, ಇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನೇ ಕಾವ್ಯವಾಗಿಸುವ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಮೀರಾಬಾಯಿಯ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲೂ ಹೃದಯ, ಕಣ್ಣು, ಉಸಿರು, ಇವುಗಳು ಕಾವ್ಯದ ಅಂಗಗಳು. ಕಾವ್ಯ ಇಲ್ಲಿ ಬರವಣಿಗೆಯಲ್ಲ; ಅದು ಬದುಕುವ ವಿಧಾನ.

ಇಬ್ಬರ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಸಮೀಕರಣದ ಮೂಲಕ ನೋಡಿದಾಗ, ಭಕ್ತಿ ರಸವು ಎರಡು ತುದಿಗಳಲ್ಲಿ ನಿಂತಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ—ಒಂದೆಡೆ ನಿರ್ಲಿಪ್ತ ಶಾಂತತೆ, ಮತ್ತೊಂದೆಡೆ ಉರಿಯುವ ಪ್ರೇಮ. ಆದರೆ ಈ ಎರಡೂ ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧಿಗಳಲ್ಲ. ಕಾವ್ಯಮೀಮಾಂಸೆಯ ತಾತ್ವಿಕ ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಇವು ಭಕ್ತಿಯ ಎರಡು ಅನಿವಾರ್ಯ ಹಂತಗಳು. ಅಕ್ಕ ಮಹಾದೇವಿಯ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ “ನಿಮ್ಮ ನೋಟವು ತೀರಲೊಡನೆ ಜಗದಾಟವು ತೀರಿತು” ಎಂಬ ಅನುಭವ, ಮೀರಾಬಾಯಿಯ “ನನ್ನ ಹೃದಯವು ಮುರಿಯಲು ಯೋಗ್ಯವಾಗಿದೆ” ಎಂಬ ವಿರಹದ ಅನುಭವ—ಎರಡೂ (ಮೂಲದಲ್ಲಿ: ಇರಡೂ) ಆತ್ಮವು ತನ್ನ ಪರಮಾಶ್ರಯವನ್ನು ಹುಡುಕುವ ಕ್ಷಣಗಳೇ. ಹೀಗಾಗಿ, ಅಕ್ಕ ಮಹಾದೇವಿ ಮತ್ತು ಮೀರಾಬಾಯಿ ಅವರ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಒಟ್ಟಿಗೆ ಓದಿದಾಗ, ಭಕ್ತಿ ಕಾವ್ಯವು

ಶಾಸ್ತ್ರೀತ, ಜಾತ್ಯತೀತ ಮತ್ತು ಲಿಂಗಾತೀತವಾದ ಅನುಭವ ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಕಾವ್ಯಮೀಮಾಂಸೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಇವರಿಬ್ಬರೂ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಅನುಭವದ ಶಿಖರಕ್ಕೆ ಕರೆದೊಯ್ದವರು. ಅಕ್ಕ ಮಹಾದೇವಿ ತತ್ವದ ಮೂಲಕ, ಮೀರಾಬಾಯಿ ಪ್ರೇಮದ ಮೂಲಕ—ಇಬ್ಬರೂ ಭಕ್ತಿಯ ಅಂತಿಮ ಸತ್ಯವನ್ನು ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಭಕ್ತಿ ಇಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯದ ವಿಷಯವಲ್ಲ; ಕಾವ್ಯವೇ ಭಕ್ತಿ.

ಈ ಅಧ್ಯಯನದಿಂದ ದೊರಕಿದ ಪ್ರಮುಖ ಫಲಿತವೆಂದರೆ ಭಕ್ತಿ ರಸವು ಏಕಸ್ವರೂಪದ ಅನುಭವವಲ್ಲ ಎಂಬ ಅರಿವು. ಅಕ್ಕ ಮಹಾದೇವಿಯ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ ಶಾಂತ ಮತ್ತು ಉದಾತ್ತವಾದರೂ ಅದರೊಳಗೆ ತೀವ್ರವಾದ ವಿರಕ್ತಿಯ ಅಗ್ನಿ ಅಡಗಿದೆ. ಅವರ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ದೇವಭಕ್ತಿ ದೇಹ ಮತ್ತು ಸಮಾಜದ ಬಂಧನಗಳಿಂದ ಮುಕ್ತಗೊಳ್ಳುವ ಸಾಧನೆಯಾಗಿದೆ. ಈ ಭಕ್ತಿ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಮೇಲೆ ಹೇರಲಾದ ನಿಯಮಗಳು, ಲಿಂಗಭೇದ ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಅಸಮಾನತೆಯ ವಿರುದ್ಧದ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಪ್ರತಿರೋಧವಾಗಿ ಕಾರ್ಯನಿರ್ವಹಿಸುತ್ತದೆ. ಮೀರಾಬಾಯಿಯ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ ಪ್ರೇಮದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಈ ಪ್ರೇಮ ಲೌಕಿಕವಲ್ಲ; ಅದು ದೇವರೊಂದಿಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಸಮರ್ಪಣೆಯ ಸಂಬಂಧ. ಮೀರಾಬಾಯಿ ಸಮಾಜದ ನಿಯಮಗಳನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿ ದೇವರನ್ನೇ ತನ್ನ ಜೀವನದ ಏಕೈಕ ಆಧಾರವಾಗಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಈ ಮೂಲಕ ಅವಳ ಭಕ್ತಿ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಆನಂದದಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಬಂಡಾಯದ ರೂಪವೂ ಆಗುತ್ತದೆ.

ಹೋಲಿಕೆಯಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಪ್ರಮುಖ ಫಲಿತ ಹೊರಹೊಮ್ಮುತ್ತದೆ: ಅಕ್ಕ ಮಹಾದೇವಿಯ ಭಕ್ತಿ ದೇಹಾತೀತವಾದ ಆತ್ಮಕೇಂದ್ರಿತ ಸಾಧನೆಯಾದರೆ, ಮೀರಾಬಾಯಿಯ ಭಕ್ತಿ ದೇಹವನ್ನು ಭಕ್ತಿಯ ಮಾಧ್ಯಮವಾಗಿ ಬಳಸುವ ಅನುಭವಾತ್ಮಕ ಸಾಧನ. ಆದರೆ ಎರಡೂ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಗುರಿ ಒಂದೇ— ದೇವರೊಂದಿಗೆ ಸಂಪೂರ್ಣ ಏಕತೆ. ಈ ಮೂಲಕ ಭಕ್ತಿ ರಸವು ವಿಭಿನ್ನ ಮಾರ್ಗಗಳ ಮೂಲಕ ಒಂದೇ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಶಿಖರವನ್ನು ತಲುಪುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತೊಂದು ಮಹತ್ವದ ಫಲಿತವೆಂದರೆ, ಈ ಇಬ್ಬರು ಕವಯಿತ್ರಿಗಳ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀ ಧ್ವನಿ ಕೇಂದ್ರ ಸ್ಥಾನ ಪಡೆಯುತ್ತದೆ. ಭಕ್ತಿ ಅವರಿಗಾಗಿ ಮೌನ ಅನುಭವವಲ್ಲ; ಅದು ಘೋಷಣೆಯಾಗಿದೆ. ಈ ಘೋಷಣೆ ಸಮಾಜದ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಭಕ್ತಿ ಕಾವ್ಯವು ಕೇವಲ ಧಾರ್ಮಿಕ ಸಾಹಿತ್ಯವಲ್ಲದೆ, ಸಾಮಾಜಿಕ ಚಿಂತನೆಯ ಪ್ರಮುಖ ಸಾಧನವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಕ್ಕ ಮಹಾದೇವಿ ಮತ್ತು ಮೀರಾಬಾಯಿ ಅವರ ಕವಿತೆಗಳಲ್ಲಿನ ಭಕ್ತಿ ರಸವನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದಾಗ, ಭಾರತೀಯ ಭಕ್ತಿ ಸಾಹಿತ್ಯದ ವೈವಿಧ್ಯ ಮತ್ತು ಆಳ ಎರಡೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತವೆ. ಅಕ್ಕ ಮಹಾದೇವಿಯ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ ತತ್ವಜ್ಞಾನ ಮತ್ತು ವಿರಕ್ತಿಯ ಮೂಲಕ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಮೀರಾಬಾಯಿಯ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿ ಪ್ರೇಮ, ಭಾವ ಮತ್ತು ಸಮರ್ಪಣೆಯ ಮೂಲಕ ಜೀವಂತವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಎರಡು ವಿಭಿನ್ನ ಮಾರ್ಗಗಳು ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧಿಯಾಗಿಲ್ಲ; ಅವು ಪರಸ್ಪರ ಪೂರಕವಾಗಿವೆ. ಇಬ್ಬರೂ ಕವಯಿತ್ರಿಗಳು ತಮ್ಮ ಕಾಲದ ಸಾಮಾಜಿಕ

ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ದೇವಭಕ್ತಿಯ ಮೂಲಕ ಅವರು ಸ್ತ್ರೀ ಅಸ್ತಿತ್ವಕ್ಕೆ ಹೊಸ ಅರ್ಥವನ್ನು ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಇವರ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿನ ಭಕ್ತಿ ರಸವು ಕೇವಲ ದೇವರ ಆರಾಧನೆಯಲ್ಲ; ಅದು ಮಾನವ ಮುಕ್ತಿಯ ಹುಡುಕಾಟವಾಗಿದೆ.

ಈ ಅಧ್ಯಯನವು ಭಕ್ತಿ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಏಕಮಟ್ಟದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಅನುಭವವೆಂದು ನೋಡದೆ, ಅದು ಸಮಾಜ, ಲಿಂಗ, ದರ್ಶನ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಾನುಭವಗಳ ಸಂಯೋಜಿತ ರೂಪವೆಂದು ಅರ್ಥಮಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಅರಿವನ್ನು ನೀಡುತ್ತದೆ. ಅಕ್ಕ ಮಹಾದೇವಿ ಮತ್ತು ಮೀರಾಬಾಯಿ ಅವರ ಕಾವ್ಯಗಳು ಭಕ್ತಿ ಎಂಬ ಅನುಭವದ ಎರಡು ಶ್ರೇಷ್ಠ ಮುಖಗಳಾಗಿದ್ದು, ಭಾರತೀಯ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಆತ್ಮವನ್ನು ಆಳವಾಗಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸುತ್ತವೆ.

### ಪರಾಮರ್ಶನ ಗ್ರಂಥಗಳು:

1. <https://dearkannada.com/akkamahadevi-vachanagalu-in-kannada/>
2. <https://kavitakosh.org/kk/%E0%A4%AE%E0%A5%80%E0%A4%B0%E0%A4%AC%E0%A4%BE%E0%A4%88>

#### **Funding:**

This study was not funded by any grant.

#### **Conflict of interest:**

The Authors have no conflict of interest to declare that they are relevant to the content of this article.

#### **About the License:**

© The Authors 2024. The text of this article is open access and licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.